ITRÎ'nın 300. VEFAT YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA

Itrî

BİR MEDENİYET BESTEKÂRI

Solist: Doğan DİKMEN

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ
www.zeytinburnu.bel.tr | 444 1984

VEFATININ 300. YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA

Buhûrîzâde Mustafa

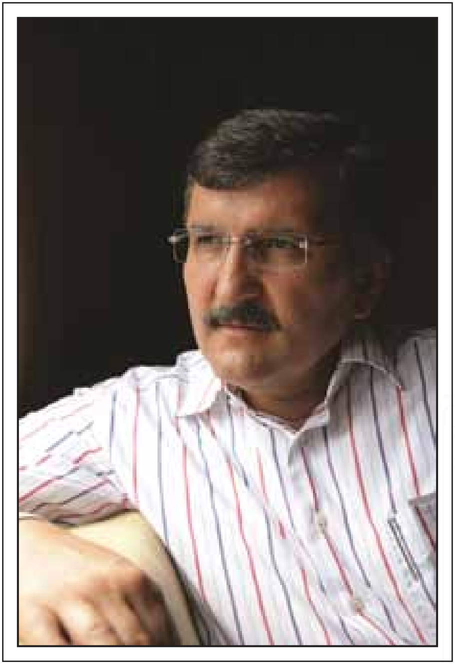
Itrî

BİR MEDENİYET BESTEKÂRI

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ
www.zeytinburnu.bel.tr | 444 1984

Solist: Doğan DİKMEN

Saygıdeğer sanatseverler,

2012 yılı, kültürümüz açısından önemli bir yıl olma özelliği taşımaktadır ve bilindiği gibi bu yıl UNESCO tarafından "Uluslararası Itrî Yılı" olarak kabul ve ilân edilmiş bulunmaktadır. Itrî, sadece Osmanlı mûsikîsi için değil, bütün İslâm mûsikî kültürü için çok önemli bir şahsiyettir. Vefatının üzerinden 300 yıl geçmiş olmasına rağmen, günümüze ulaşabilen az sayıdaki eserleriyle, özellikle Nevâ makâmındaki Kâr'ı, Segâh makâmındaki Tekbîr'i ve Segâh Yürük Semâisi ile Itrî'nin gerçekten önemli bir "medeniyet bestekârı" olduğu anlaşılmaktadır. Yahya Kemal Beyatlı'nın dediği gibi, "öz mûsikîmizin pîri"dir Itrî.

Itrî, Câmî' Ahmed Dede'nin şeyhliği döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne intisâb etmiş ve bu mekânda mevlevîlik kültürü ile yetişmiş, mûsikî eğitimi de almıştır. Itrî'yi ve Itrî'den sonra Dede Efendi'yi yetiştiren Yenikapı Mevlevîhânesi, Zeytinburnu İlçe sınırları içinde yer almaktadır. Büyük Itrî'nin yetiştiği Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilçemiz sınırları içinde olması bize Uluslararası Itrî Yılı'nda küçük de olsa birşeyler yapmamız gerektiğini hatırlattı. Ülkemizin önemli sanatçılarıyla, Itrî'nin bugüne ulaşmış eserlerinden bir seçki yaparak "Bir Medeniyet Bestekârı" başlığı ile bir CD albümü ve kitapçık yayınlamaya karar verdik. Bu yaptığımız hizmetin, Itrî Yılı içinde yapılmış belki küçük ama önemli bir çalışma ve katkı olarak hatırlanmasını umuyoruz.

Albümün gerçekleşmesinde emeği geçen bütün sanatçılara teşekkür ediyor, saygılarımı arzediyorum.

Murat AYDIN
Zeytinburnu Belediye Başkanı

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları 25

Yayın Koordinatörü

Ömer Arısoy

Mustafa Aydın

Buhûrîzâde ITRÎ Mustafa

Vefatinin 300. Yıldönümü Dolayısıyla Zeytinburnu Belediyesi'nin Bir Kültür Hizmetidir.

ISBN 978-605-88179-1-3

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika No: 20640

1. Baskı

İstanbul, Mayıs 2012

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ

444 1984

www.zeytinburnu.bel.tr

Yapım: Zeytinburnu Belediyesi
Proje ve Genel Sanat Yönetmeni: Yalçın Çetinkaya
Müzik Yönetmeni: Doğan Dikmen
Metin Yazarı: Nuran Ürkmez

Solist (ses & dâire):
Mustafa Doğan Dikmen

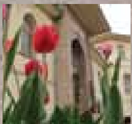
Saz sanâtkârları:
Kemâl Caba (Sînekemanı)
Uğur Işık (Viyolonsel)
Taner Sayacıoğlu (Kânûn)
Ali Tan (Ney)
Pelin Değirmenci (Tanbûr)

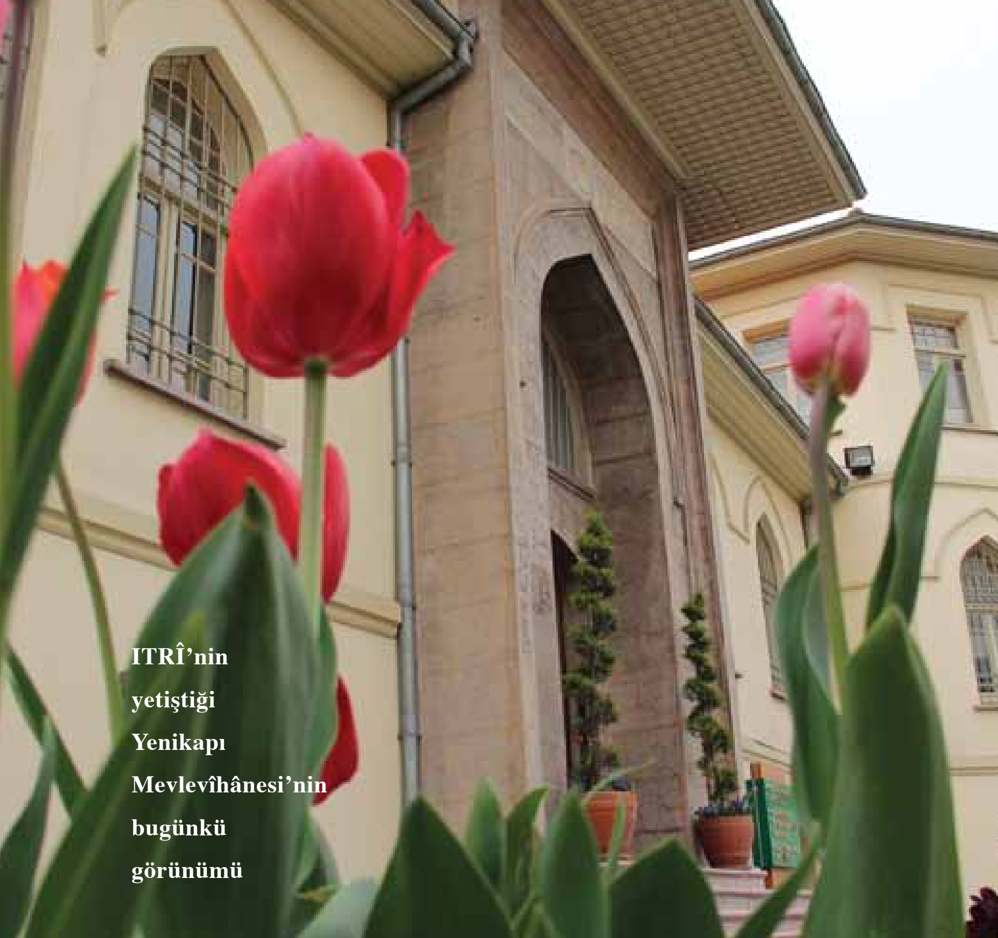
Studyo: Metropol
Kayıt: İlhan Harmancı
Mix-Mastering: Hasan Bitmez

Grafik Tasarım Uygulama: Hatice Yazmaz
Baskı-Cild: Plato Basım
CD Çoğaltım: NORA

Kapak: Kopuz ya da Şeşhâne çalan bir 18.yy müzisyeni

ITRÎ'nin yetiştiği Yenikapı Mevlevîhânesi'nin bugünkü görünümü

Buhûrîzâde ITRÎ Mustafa Efendi

Klasik Osmanlı mûsikîsinin büyük bestekârlarının hayatlarına ve eserlerine dâir sahih mâlumâta, ancak kurumsal kayıtlar, şâir ve hattat tezkireleri ve sınırlı sayıdaki bazı güfte mecmuaları vasıtasıyla ulaşabilmenin yarattığı müşkülât, Buhûrîzâde Mustafa Efendi söz konusu olduğunda neredeyse had düzeye erişir. "Osmanlı mâşerî dehâsının remiz isimlerinden" kabul edilen Itrî'ye revâ görülen bu yetersiz ve muğlak bilgi, millet hâfızasında hayatına ilişkin yer alan bu büyük boşluk, doğrusu kolay izah edilebilir değildir.

Denilebilir ki yüzlerce yıl mûsikîde meşki yegâne aktarım yolu olarak benimsemiş bir milletin, büyük bestekârının dâimî olarak tedâvülde ya da bir başka deyişle dolayımda tuttuğu eserlerine, bilerek ve bilmeyerek müdâhalesi, bu aktarım sisteminin tabiî bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yani, en azından eserleri üzerindeki tereddütleri ve bu tereddütlerin haklı gerekçelerini, meşk'in , "hâfızayı, sanat zevkini ve mûsikî ahlâkını besleyen, sabırla saygıyla örülü, o hoca-talebe ilişkileri ağı"nın sağladığı sayısız nimetlerinin yanısıra, eserlerin aktarıla aktarıla az ya da çok biçim değiştirmesine, aynı eserin farklı icrâlarının

ortaya çıkmasına sebep olan o bildik noksânıyla izah etmek mümkün olabilir. Ancak, Itrî'nin hayat hikâyesine dâir mâlûmâtın yetersiz oluşunu da yine bu teveccüh yoğunluğu ve dolayısıyla da bu milletin hâfızasına can veren şifâhî kültürün önemli unsurlarının rivâyet ve menkîbe sevgisi oluşuyla izâh etmek mümkün müdür, bilemeyiz. Bilinen şudur ki, Buhûrîzâde Mustafa Efendi, mûsikî otoritelerinin, 17. asır nota mecmualarındaki mûsikî eserlerinde görülen mûsikî üslûbuna uymadığı hususundaki şüphelerine rağmen, eserleriyle bugün hâlâ bizimledir. Ve değil mi sanatın gücü tesirindedir, o halde

tek başına bir segâh tekbir, bir salât-ı ümmiye (1) dahi, Itrî'nin mûsikî tarihimizdeki muhayyel hayat çerçevesine mukâbil, büyüklüğünü te'yîde yetmektedir.

Itrî'yi hak ettiği biçimde anlamak ve gelecek nesillere aktarmak ise, şüphesiz sadece müzisyenler ve müzik tarihçilerinin değil, sanat, tarih, edebiyat ve elbette mûsikî bilgisi yüksek, disiplinlerarası ciddî araştırma sonuçları ortaya koyabilecek araştırmacı yazarların gayretlerini gerekli kılmaktadır.

1-Sadeddin Nüzhet Ergun, Subhi Ezgi'nin "Amelî Nazarî Türk Mûsikîsi" adlı eserinde, Itrî'ye âid olduğu söylenenler de dâhil bütün salâtları Hatib Zâkirî Hasan Efendi'ye mâl etmek istemesini kesin bir dille yanlış kabul eder. Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Mûsikîsi Antolojisi, Dînî Eserler, 1.cild.s:28, 1942-İstanbul

Hayatına dâir…

17. asrın son, 18. asrın ilk yarısında yaşamış olan Itrî, mûsikî tarihçilerinden başka, estetik değer hükümleriyle önemli olan bazı edib ve şâirlere göre de sadece devrinin değil, klasik mûsikîmizin tüm zamanlarının en meşhur, en büyük bestekârlarındandır.

Itrî İstanbullu'dur. Asıl adı Mustafa, mahlâsı Itrî, lâkâbı Buhûrîzâde'dir. İstanbul'un Mevlânekapısı civârında Yayla (eski adıyla Yaylak) semtinde doğduğu hususunda bütün kaynaklar hemfikirdir. Ancak, Es'ad Efendi'nin Atrâb-ül Âsâr'ında Müstakimzâde'nin Tuhfe-i

Hattâtîn'inde, Sâlim ve Safâyî tezkîrelerinde, Şeyhî'nin Vakâyiü'l Fuzalâ'sında ve diğer kaynaklarda Itrî'nin anne-babasının kimliği ile, ailesiyle alâkalı herhangi bir bilgi yoktur. Lâkâbı olan 'Buhûrîzâde' ifadesi ise yoruma açıktır. Bu lâkâba bakılarak babasının buhurculukla iştigâl ettiği kabul edilir. Buhurculuk o dönemde genellikle, buhur, yani tütsü olarak kullanıldığında güzel koku yayan maddelerle alâkalı esnaflık şeklinde anlaşılmaktadır. Ayrıca, câmi, tekke gibi ibâdet mekânlarında, vakıf idaresince, buhurdanları idare etmekle görevlendirilmiş kimselere de bir meslekî âidiyet ifadesi olarak 'Buhûrî'

denilmektedir. Itrî’nin doğum tarihi ile ilgili Rauf Yekta Bey’in 1640, Subhi Ezgi’nin 1630 tarihini vermeleri, mûsikî tarihçilerinin bu ihtilâfı, “1630 ile 1640 yılları arasında doğduğu” şeklinde giderip, mâkul bir yaklaşık tarih üzerinde birleşmelerine yol açmıştır.

Sadeddin Nüzhet Ergun iyi bir tahsil gördüğünden söz eder ve divan edebiyatı tarzında şiirler yazmasını, Müstakimzâde’nin Tuhfe-i Hattâtînin’de “Siyâhî Ahmed Efendi’den müsevvede-i gûşîş ile hattât-ı fâhir olmuştur” ifâdesiyle kayıtlı olmasını buna delil kabul eder. Aynı zamanda iyi bir divan şâiri de olan Siyâhî Ahmed Dede’nin

Itrî'ye, tâ'lik hattı yanında edebiyat bilgisini de aktarmış olabileceğini ifâde eder.

17. yüzyılın mûsikî tarihi açısından önemli bir eseri olan 'Hafız Post'un Güfte Mecmuâsı' na Itrî'nin yazdığı tahmin edilen ekler ise Itrî'nin hattatlığının, eldeki yegâne numûnesi olarak bilinir. Hâfız Post Mecmuâsı'nı tâ'lik hattıyla yazmıştır. Yapılan ilâveler de tâ'lik hattıyladır ve ilâvelerde Itrî'nin güfteleri daha çok yer almaktadır. Itrî'nin Hâfız Post'un ölümüne tarih düşürerek yazdığı bendde Hâfız Post'tan, "Hâfız, hacı, imamzâde Mehmed doğrusu bu ki mûsikî ilminde çok beceri sahibiydi.

O, zamanın ustası, her makâmı, her yeri ve her köşeyi, her meclisi dolaşan bir dünya seyyahı idi ve eserlerini zevk sahibi kişilere armağan ederdi…" şeklinde söz etmesi hem Itrî'nin Hâfız Post'a olan teveccühünün hem de mûsikî ilminde Hâfız Post'tan istifâde etmiş olduğunun delîli kabul edilebilir. Mûsikî kaynakları kesin olmamakla birlikte Itrî'nin Hâfız Post'tan başka, devrinin diğer önemli mûsikîşinasları olan Derviş Ömer, Kasımpaşalı Koca Osman, Küçük İmam Mehmed Efendi ve Nasrullah Halhâlî gibi üstadlardan da faydalanmış olabileceğini zikrederler.

Şeyhülislâm Ebûishakzâde Mehmed Es'ad Efendi Atrâbü'l-Âsâr'ında Itrî'nin sesinin çirkinliğinden bahsediyorsa da Sâlim Tezkiresi'nde , sesinin, bulunduğu mecliste diğer hânendelere ağız açtırmayacak derecede güzel olduğundan sözedilmesi, "Mustafa Çelebi Buhûrîzâde Hânende-i Harem-i Humâyûn" gibi bir ünvana sahip olup da, kaynaklarda IV.Mehmed'in, O'nu sık sık saraya davet ederek eserlerini kendisinden dinlediğinin zikredilmesi, Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin bu hususta haksız olduğunu ve belki Itrî'yi yaşlılığında tanıdığı için bu kanaate sahip olduğunu göstermektedir.

Ayrıca Itrî'nin Kırım Han'ı I. Selim Giray'ın Çatalca'da bulunan çiftliğindeki mûsikî toplantılarında büyük itibar gördüğü de bilinmektedir. Itrî'nin, Sultan IV.Mehmed döneminde, sarayda "Mustafa Çelebi Muallim-i Enderûn-ı Humâyûn" ünvanıyla hocalık yaptığı, hükümdarın huzurunda yapılan küme fasıllarına hânende olarak katıldığı da yine mûsikî tarihi kaynaklarında ifade edilmektedir.

Itrî'nin Enderun'daki Mûsikî Hocalığı'ndan başka bir de Esirciler Kethüdâsı olarak görev yaptığı, vefâtına kadar bu görevde kaldığı hususu vardır ve bu, mûsikî tarihinde,

üzerinde çeşitli yorumların yapıldığı bir mevzûdur. Es'ad Efendi O'nun bu görevi insan alıp satmakla uğraşan zümrenin ıslahı için taleb ettiğini söylerken, bazı tarihçiler de esirler arasındaki güzel seslileri tesbit, yabancı mûsikîleri tahlil amacıyla bu görevde bulunmuş olabileceğini beyân ederler. Fakat, dönemin şartları itibariyle Esirciler Kethüdâlığı'nı herhangi bir devlet memuriyetinden farklı düşünmemek, bu vazîfenin kendisine padişah tarafından, mâişetini temin maksadıyla ihsan edilmiş olabileceğini kabul etmek de makûl ve mümkün görünmektedir.

Itrî'nin vefât tarihi de tıpkı doğum tarihi gibi iki ayrı tarih olarak kaynaklarda yer alır. 1711 ve 1712 tarihleri. Ekrem Karadeniz bu tarihin 1730-31 olabileceğini ileri sürmüşse de bu görüş pek taraftar bulmamış, 1711 ve 1712 tarihleri Itrî'nin ölüm tarihi olarak esas alınmıştır. Bu iki tarihin verilmesinin sebebi ise, kaynaklarda sadece hicrî yılın zikredilmesi, ay ve günün bulunmamasıdır. Mezarı bilinmemektedir. "Yenikapı Mevlevîhânesi hâricine defnedildiği" bilgisi, dönemine en yakın olan kaynaklardan Şeyhî'nin Vakâyiü'l Fuzalâ'sında mevcuddur. Kezâ, Rauf Yektâ Bey'in, " âlim ve fâzıl

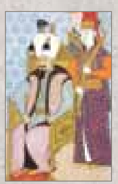
bir zât olan Câmî Ahmed Dede'nin şeyhliği esnâsında, Pazartesi ve Perşembe günleri Yenikapı Mevlevîhânesi'ne devam ettiği ve bir mevlevî olduğu" bilgisini vermesi de Itrî'nin kabrinin Yenikapı Mevlevîhânesi'nin çok yakınında olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Yaşadığı devir itibariyle sanatı

Bir bestekârın sanatını içinde bulunduğu yaşama çerçevesinden bağımsız olarak ele almak, bize o müzik hakkında yeterli bilgiyi vermez. Zîra, her devrin mîmârîsi, mûsikîsi, edebiyatı, sanatı, genellikle ortak ve bazen de çok yakın felsefî zeminlerin eseri olarak ortaya çıkar.

Sanatta aykırılıklar da, bir şeyin reddiyesinin o şeyin aslına bağlı olduğu fehvâsınca, devrinin, döneminin genel anlayışından, üslûbundan bağımsız olarak analiz edilemezler. Özellikle Osmanlı'da sanatkârın, İslâmî ilimler başta olmak üzere pekçok sahada ehil şahsiyetler

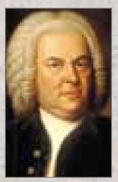
Itrî'nin saltanat devirlerini gördüğü padişahlardan biri de IV. Mehmed'dir.

olarak yetişmesi , Itrî'nin mûsikîsine de bütünlüklü bir bakışı elzem kılmaktadır. Ahmed Hamdi Tanpınar işte böyle bir bakışla Itrî'nin Nevâ Kâr'ı üzerinden dönemini, "Nevâ Kâr'da eşyanın yerli yerine oturduğu, kendini idrâk etmiş bir medeniyet vardır" tesbitiyle izah eder. Çünkü, Itrî'nin yaşadığı devir Osmanlı kültür ve sanatının parlak bir dönemidir. Itrî IV. Mehmed (1648-1687) başta olmak üzere, II. Süleyman (1687-1691), II.Ahmed (1691-1695), II.Mustafa (1695-1703) ve III. Ahmed (1703-1730)'in saltanat devirlerini görmüş, yaşamıştır. Köprülüler ve Kırım Han'ı Selim Giray Han dönemin diğer önemli devlet

adamlarındandır ki Selim Giray Han'ın mûsikî muhibbi olduğu ve mûsikîşinaslarla yakın ilişkiler kurduğu bilinmektedir. Kâtip Çelebi (vefatında Itrî yaklaşık 17 yaşındadır), Evliyâ Çelebi (2) devrin yine önemli şahsiyetleridir. Yine aynı dönemde klasik şiirimiz gösterişli bir devrini yaşamaktadır. Nâilî ile divan şiiri zirveye çıkmıştır. Nâilî, Itrî'nin mûsikîsinden istifâde ettiği çok muhtemel olan Hâfız Post'un hocasıdır. Neşâtî, Nâbî yine Itrî'nin çağdaşı zirve isimlerdir. Itrî, Yeni Câmî ve Mısır

2- Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde sözünü ettiği Buhûrîzâde Hâfız, Itrî ile karıştırılmıştır. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'ni 1631'de yazmaya başlamış olduğundan Itrî'yi tanıdığı düşünülemez. Ayrıca Buhûrîzâde-i Sânî olarak kaynaklarda dînî eserlerine rastlanan Buhûrîzâde'nin, Sünbülî Şeyhi Abdülkerim Efendi (ö: 1778) olduğu bilinmektedir. Nuri Özcan, Itrî Efendi, Buhûrîzâde,Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi , 19.cild. s:220-221, İstanbul.

Çarşısı'nın mimarı Mustafa Ağa ile de aynı devirde yaşamıştır. İstanbullu Mimar İsmail Efendi'nin Şah Cihan için Tac Mahal'i yapması ve İstanbullu Settar Efendi'nin bu muhteşem mîmârî eserin yazılarını yazması yine aynı dönemdedir. Yani Hindistan'da Timuroğulları hüküm sürmektedir ki Osmanlı'dan sonra dönemin ikinci müslüman-Türk devletidir. Öte yandan Batı'da Barok sanatı yeni yeni meyvelerini vermeye başlamıştır. Gerçi bu devirde 'biçimsiz inci' anlamındaki 'barok' isimlendirmesine henüz rastlanmamakta, dönem sonradan, geriye dönük olarak 18. yüzyıl sanat eleştirmenlerince,

Itrî'den kırkbeş yıl sonra dünyaya gelmiş olan Barok Dönem bestecisi Johann Sebastian BACH (1685 - 1750)

1600-1750 yılları arasındaki sanatı, müziği, abartılı, süslü, zevksiz olarak niteleyip küçük düşürmek için bu adla anılmaktadır. Barok dönem, Batı müziği tarihçilerine göre armoni tekniğinin mükemmel bir düzeye eriştiği, opera sanatının ortaya çıkmaya başladığı, senfonik müziğin geliştiği bir dönem kabul edilir. Monteverdi, Scarlatti, Handel, Vivaldi ve Johann Sebastian Bach gibi büyük bestekârlar, Barok dönemin meşhur bestekârlarıdır. Itrî'nin sözgelimi Bach ile karşılıklı olarak, âid oldukları mûsikî iklimlerini ne derece bilebildikleri ve Osmanlı mûsikîsi ile Batı mûsikîsi etkileşiminin varsa ne düzeyde olduğu

yeterince bilinmemektedir. 1650 yılında Ali Ufkî'nin Avrupa porte notasıyla 400 eseri 'Mecmuâ-i Sâz-ı Söz'de kaydederek, 17 yüzyıl sonunda Kantemiroğlu'nun ve Nâyî Osman Dede'nin de ebced notası çalışmalarıyla iki müzik arasında bir tür köprü kurdukları, Charles Perrault, Rolamb, Dr. Covel, Marsigli, Donado gibi seyyahların İstanbul'a geldikleri, 17. yüzyıl mûsikîleri ile karşılaştırıp tesbitlerde bulundukları ve bunları seyahatnamelerinde yayınladıkları bilinmektedir. Ancak Itrî'nin yaşadığı devre ilişkin kapsamlı ve mukayeseli bir Osmanlı-Batı müziği araştırması henüz mevcud değildir.

Sanatı ve eserleri

Itrî'nin sanatçı kimliği, klasik Osmanlı sanatkârının zirvedeki bir timsali olarak, bir değil birkaç sahada temâyüz gücüne sahip, çok yönlü bir sanatçı kimliğidir. Itrî iyi düzeyde bir şâir, tâ'lik hattında ileri seviyelere erişmiş bir hattat ve büyük bir bestekârdır. Dehâ düzeyindeki ibdâ gücünü, daha çok mûsikî sanatında ortaya koyduğunu, devrine en yakın kaynaklar söyler. Sâlim tezkiresinde şâirliği, "…bâğ-ı gülistân-ı eş'arda dâhî bir bülbül-i hoş güftâr ve Itrî mahlasıyla nice âsârı ve müretteb dîvânı vardır. Ve meyân-ı şuarâda hayli nâm-ü şân-ı olup bu

güftâr cümle-i âsârındandır” denildikten sonra şiirlerinden örnekler verilirken, mûsikîdeki kudreti ile ilgili daha çok mâlûmâta yer verilmiştir. “Ol ilm-i edvârın hâce-i sânîsi ve fenn-i mûsikînin Şeyh Nizâm-ı Hâkânîsi” cümleleriyle başlayarak mûsikîdeki gücü genişçe medhedilerek anlatılmıştır. Bu tezkirede Itrî’nin bir dîvânı da olduğu zikredilmiştir, ancak bu dîvân günümüze ulaşmamıştır. N’at, gazel, tahmis, tarih ve kıt’alar yazan Itrî’nin şiirinde, Nabî’nin etkisi olduğu düşünülmektedir ki Nabî’inin manzûmelerine nazîreler yazması ve Nabî ile çağdaş olması bu düşünceyi muhtemel kılar.

Sadeddin Nüzhet Ergun, Itrî'nin en büyük kıymetinin bestekârlığında olduğunu ifade ettikten sonra, kendinden önce gelenlerin fevkînde bir muvaffakiyete ve şahsî bir üslûba sahip olduğunu söyleyerek, Rauf Yektâ Bey'in "Itrî'den evvelki bestekârlarımızın eserlerinde –o devre âid edebiyatımızda olduğu gibi-az çok İran tesiri görülür. Itrî, bu tesirin son izlerini de silmiş ve hâlis bir Türk mûsikîsi üslûbunun mûcitliği şerefini kazanmıştır" tesbitini destekler. Ergun'a göre, Itrî'nin eserlerinde zâhidâne bir edâ vardır. Mûsikîmizin her formunda incelikli eserler veren, ancak günümüze bu bestelerinden sadece 20 kadarı

ulaşan Itrî'nin (bu rakamı Yılmaz Öztuna 42, Ekrem Karadeniz ise 49 olarak verir), bütün eserlerinde aynı zâhidâne edânın olduğunu söylemek yanlış olur.

Mûsikîmizin hemen her formunda incelikli besteler yapmış olan Itrî'nin, günümüze ulaşan sınırlı sayıdaki eserlerinin içinde, segâh tekbîrin ve salât-ı ümmiyenin, hem "küçük bir ses alanı içindeki büyük ifade gücü" itibariyle, hem de Müslüman bir milletin dînî duyuşunu zirveye taşıyan ve bu duyuşla müslüman millet olma şuurunu besleyen varlıklarıyla, yeri apayrıdır. Camilerdeki müezzinlik usûlünün tanzîmi ve terâvih namazı arasında makam

değiştirmek kâidesinin Itrî tarafından konulduğu kaynaklarda rivayet edilir. Ayrıca, bir mevlevî olduğu muhtemel kabul edilen Itrî'nin mevlevî mûsikîsi sahasında verdiği eserler de çok kıymetlidir. Segâh Mevlevî Âyini'ni Itrî, o güne dek bestelenmiş beste-i kadîm denilen üç eserden sonra dördüncüsü olarak vücuda getirmiştir. Bu âyini bestelemeden evvel üçüncü âyinin yani Bayâtî Âyin'in bestecisi Kûçek Derviş Mustafa Dede ile görüştüğü, Halil Can'ın ifadesiyle mûsikî tarihi kaynaklarına girmiştir. Itrî'nin mevlevî mûsikîsine en büyük armağanı ise Rast makâmındaki N'at'ıdır. Zira,

âyin-i şeriflerin icrâsında, önce Itrî'nin, sözleri Mevlâna Celâleddin'i Rûmî'ye âid N'at-ı Mevlânâ'sının okunması, asırlardan beri süregelen bir mevlevî geleneğidir.

Itrî'nin klasik mûsikî sahasında verdiği en büyük eseri ise şüphesiz Nevâ makâmındaki Kâr'ıdır. Nevâ Kâr, pekçok usûl ve makam geçkisiyle, kompozisyonuyla, nağme zenginliğiyle büyük bir ustalık eseri olarak, klasik mûsikî repertuarının en büyük eserlerinden kabul edilir.

Neva Kâr, şiir ve edebiyat

Nevâ Kâr sadece bestelendiği dönemde değil, sonraki devirlerde de meşhur olmuş, dîvân şiirinde bir mazmum olarak yer bulmuştur. Meselâ, Enderûnlu şâir Vâsıf Osman, II. Mahmud'a sunduğu manzûmesinde, "Seninçün beslemiş güller bu gûn-a-gûn ezhârı / Senin zevkin için medheylemiş bülbül Nevâ Kâr'ı" der. Ancak 20. yüzyılda Nevâ Kâr'ı en güzel tefsir eden isimler, şüphesiz Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar olmuştur. Hâfız-ı Şirazî'ye ve Itrî'ye hassaten alâka ve muhabbet duyan Yahya Kemal, Itrî'nin Hâfız'ın güftesine

bestelediği Nevâ Kâr için;

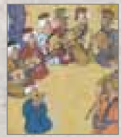
"Çok zaman dinledim 'Nevâ Kâr'ı / Bir terennüm ki hem geniş, hem şûh

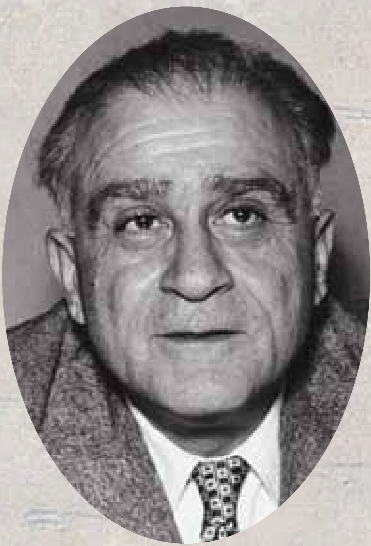
Dağılırken Nevâ'nın esrârı / Başlıyor Şark ufuklarında vuzûh

Mest olup sözlerinde her heceden, / Yola düşmüş birer birer geceden

Yürüyor fecre elli milyon rûh"

diyerek bu esere, şiirlerin en güzelini söylemiştir. Tanpınar da, Yahya Kemal 'in şiirde yaptığını nesirle yaparak, bir mûsikî eserinden hareketle bir medeniyete nasıl bakılabileceğini emsalsiz bir biçimde ortaya koymuştur: "Türk mûsikîsi üç büyük eser etrafında gelişmesini yapar. Abdülkadir Merâgî'nin artık hiç dinleyemediğimiz Segâh Kâr'ı, Itrî'nin Nevâ Kâr'ı ve Dede Efendi'nin

Ahmed Hamdi Tanpınar

Yahya Kemal Beyatlı

Tanpınar, Yahya Kemal ‘in şiirde yaptığını nesirle yaparak, bir mûsikî eserinden hareketle bir medeniyete nasıl bakılabileceğini emsalsiz bir biçimde ortaya koymuştur

Ferahfezâ Ayini. Bu üç eser yumuşak çizgilerle medeniyetimizin sâde üç ayrı çehresini vermezler, bütün bir tarihi de verirler. Her şeyi bulmuş gibi görünen birincisinde, garib bir tokluk ve arkaizm, sadece bir zenginliği gösterir. Belki nağmenin şalı bulunmuştur. Itrî'de eşyanın yerli yerine oturduğu, kurulmuş ve kendisini de idrâk etmiş bir medeniyetle karşılaşırsınız. Klasik bir sanattan beklenen her şeyle beraber. Üçüncüsünde bir inkıraz devrinin bütün acısını bulursunuz. Batan bir güneşin son ışıklarına benzeyen Nevâ Kâr, bu üç eserin arasında merkez gibidir."

Kaynaklar

Aksoy, Bülent: *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Mûsikî,* İstanbul 2003, Pan Yayıncılık.

Behar, Cem: *Şeyhülislâmın Müziği-18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Mûsikîsi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabû'l Âsârı,* İstanbul 2010, Yapı Kredi Yayınları.

Doğrusöz, Nilgün: *"Hâfız Post Mecmuâsı'nın Türk Müziği Eğitimi Tarihine Getirdikleri",* Müzikte 2000 Sempozyumu, Ankara 2001.

Ergun, Sadeddin Nüzhet: *Türk Mûsikîsi Antolojisi Dînî Eserler, C.I,* İstanbul 1942, Rıza Koşkun Matbaası.

İlyasoğlu, Evin: *Zaman İçinde Müzik,* İstanbul 1994, Yapı Kredi Yayınları.

Karabaşoğlu, Cemal: *Sâlim ve Safâyi Tezkireleriyle Vakâyiü'l Fuzalâ'daki Mûsikîşinaslara Dâir Bilgiler,* Yüksek Lisans Tezi, Dan: Nuri Özcan, İstanbul 2003, Marmara Ünv. Sosyal Bilimler Ens. İlâhiyat Fak.

Müstakimzâde, Süleyman Sadeddin Efendi: *Tuhfe-i Hattâtîn,* İstanbul 1928, Devlet Matbaası.

Özalp, Mehmet Nazmi: *Türk Mûsikîsi Tarihi, C.I,* İstanbul 2000, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özcan, Nuri: *Itrî Efendi, Buhûrîzâde, Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.19,* İstanbul 1999, s.220-221, Ali Riza Baskan Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş.

Öztuna, Yılmaz: *ITRî,* İstanbul 1987 , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Say, Ahmet: *Müzik Tarihi,* Ankara 1994, Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Şardağ, Rüştü: *Mustafa Itrî Efendi,* Ankara 1989, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eserler ve Güfteleri

Nevâ makâmında kâr

Güfte: *Hâfız-ı Şîrâzî (Nîmsakîl – Sakîl – Devr-i revân – Remel – Yürüksemâ'î – Devr-i kebîr – Berefşân – Muhammes- Fer')*

"Gülbîn-i ıyş mîdemed sâki-i gül'izâr kû?

Bâd-ı bahâr mîzeved bâde-i hoş-güvâr kû?

Her gül nev zigülruhî yâd hemî dehed velî

Gûş-i sühen şinev kocâ dîde-i i'tibâr kû?

Meclis-i 'ıyş râ (canım) gâliye-i murâd-ı nist

Ey şâhid-i kudsî ki keşed bend-i nikâbet

Vey morg-i behiştî ki dehed râne vü âbet

Ey dem-i subh-ı hoş-nefes nâfe-i zülf-i yâr kû?"

Nevâ makâmında zencîr, I.beste,

Güfte: *Ahmet Muhtar Efendi*

"Piyâleler ki o ruhsâr-ı âle ter getirir

Diyâr-ı hüsne gelir bâr-ı cem Güher getirir

Hatâya tövbe o rakkâs-ı işve perdâzın

Hırâm-ı şîveleri hâtıra neler getirir"

Isfahan makâmında zencîr, I. Beste,

Güfte: *Nâbî*

"Gel ey nesîm-i sabâ hatt-ı yârdan ne haber

Gelir mi kâfile-i müşk-bârdan ne haber

Şemîm-i zülfüne âmâdedir meşâm-ı ümîd

Ne gûne cünbüşü var rûzigârdan ne haber"

Bayâtî makâmında çenber, II.beste

"Muhabbetin dilimi dağ-dâr eder bir gün

Bu nev-bahar beni lâlezâr eder bir gün

Felek vücûdumu hâk eyler ise gam yemem

Beni o dâmene lâyık gubâr eder bir gün"

Pençgâh makâmında fer′ II.beste

"Hem sohbet-i dildâr ile mesrûr idik evvel

Bir baht-ı müsâit deyû meşhûr idik evvel

İşkeste sifâl ile mey içsek n'ola şimdi

Gayret fükeni kâse-i fağfûr idik evvel"

Irak makâmında ağırsemâî (Aksaksemâî)

"Nevrûz erişti bağa şarâb istemez misin

Sâkî bu bezme mest ü harâb istemez misin

Sâd-pâre eyle sînemi hûn eyle bağrımı

Bezm-i şarâba kanlı kebâb istemez misin"

Rast makâmında darbeyn (Freng-i fer′ & berefşân) peşrev

Rast makâmında ağırsemâî (Aksaksemâî)

"Ne bülbül-sûz ne giriftâr-ı reng ü bû oluruz

Bu bağda yine gülçîn-i arzû oluruz

Nigâh ı hışm ile mir′ât-ı kalbim etme şikest

Seninle ey yüzü gül belki rû-be-rû oluruz"

Segâh makâmında ağırsemâî (Senginsemâî)

"Der-mevc-i perîşânî-i mâ fâsıla-i nîst

İmrûz be-cem'iyyet-i mâ silsile-i nîst

Bûy-i gül ü bâd-ı seherî ber-ser-i râhend

Ger mîvered ez-hôd bih ez-în kâfile-i nîst"

Segâh makâmında yürüksemâî,

Güfte: *Nef'î Ömer Efendi*

"Tûtî-i mû'cize gûyem ne desem lâf değil

Çerh ile söyleşemem âyînesi sâf değil

Ehl-i dildir diyemem sînesi sâf olmayana

Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf değil"